

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA ISHLAB CHIQRISH KORXONALARIDA MENEJMENT TAMOYILLARINING O'RNI.

Sultonov Qudratillo

Andijon Davlat Tibbiyot Instituti Davolash falulteti dekan o'rinbosari.

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada Raqamli iqtisodiyot, raqamli texnologiyalar, menejment, raqamli iqtisodiyot sharoitida ishlab chiqarish korxonalarida menejment tamoyillarining o'rni hamda vazifalari haqida ma'lumotlar berilgan.*

***Kalit so'zlar:** Raqamli iqtisodiyot, menejment, iqtisodiyot, texnika, texnologiya, boshqarish tamoyillari, tovar, xizmatlar, mahsulotlar, raqobat, korxonalar.*

Аннотация: В данной статье представлена информация о роли и задачах принципов управления на производственных предприятиях в условиях цифровой экономики, цифровых технологий, управления.

Ключевые слова: цифровая экономика, управление, экономика, техника, технология, принципы управления, товары, услуги, продукция, конкуренция, предприятие.

Abstract: This article provides information about the role and tasks of management principles in production enterprises in the digital economy, digital technologies, management.

Keywords: Digital economy, management, economy, technique, technology, principles of management, goods, services, products, competition, enterprise.

Kirish.

Raqamli iqtisodiyot raqamli texnologiyalarga asoslangan, elektron biznes, elektron tijorat bilan bog'langan, raqamli tovar va xizmatlar ishlab chiqarayotgan va taqdim etayotgan iqtisodiy faoliyat hisoblanadi. Bunda iqtisodiy xizmat va tovarlar uchun hisob-kitoblar elektron pul orqali amalga oshiriladi. Raqamli iqtisodiyot

konsepsiyasi atomdan bitga, ya'ni kimyoviy eng kichik zarradan elektron birlikka o'tishga asoslanadi. Menejment (inglizcha: management) — boshqarish, tashkil etish) — maxsus boshqarish faoliyati; boshqarish to'g'risidagi fandır. Menejmentning holati ishlab chiqarish samaradorligiga, texnika va texnologiya darajasi hamda ishchi kuchining sifatiga ta'sir etadi. Menejment fanining mazmuni boshqaruv tizimi va boshqaruv ob'yekti orasidagi o'zaro munosabat bo'lib, uning asosiy vazifasi boshqaruvning zamonaviy usullarini, rahbarlik san'ati sirlarini o'rganishdan iborat. Boshqaruv — tanlov, qaror qabul qilish va uning bajarilishini nazorat etish jarayonidir. Uning asosiy maqsadi bozor munosabatlari sharoitida barcha bo'g'inlarda ishlay oladigan yuqori malakali boshqaruvchilarni tayyorlashdan iborat. Menejment ijtimoiy-iqtisodiy, ijtimoiy-huquqiy, kibernetika va boshqa fanlar bilan aloqadordir. Menejment dastavval iqtisodiy nazariya fani bilan yaqindan bog'liq. U iqtisodiy qonunlarni bilib olishga va ularga mos ravishda boshqarish jarayonida iqtisodiy usullarni qo'llashga, har bir xodimga va jamoaga ta'sir ko'rsatishga asoslanadi. Bir qancha iqtisodiy fanlar: makroiqtisodiyot, mikroiqtisodiyot, statistika, mehnat iqtisodiyoti kabilar ham Menejment fani bilan chambarchas bog'liqdir.

Zamonaviy ishlab chiqarish jarayoni tashqi va ichki muhitning o'zgaruvchan parametrlariga bog'liq bo'lib, bu, o'z navbatida, ehtiyojni aniqlaydi:

- 1) ishlab chiqarishda ilg'or texnologiyalaridan foydalanish;
- 2) har xil turdagi resurslar xarajatlarini kamaytirishga yordam beradigan samarali texnologik jarayonlarning joriy etilishi;
- 3) mahsulotlar va xizmatlar sifatini yaxshilash.

Korxonadan tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlarning raqobatdoshligini ta'minlash uchun yangi samarali boshqaruv qarorlarini ishlab chiqish va amalga oshirish zarur. Shu bilan birga, qabul qilinadigan qarorlarning sifati zamonaviy ishlab chiqarish jarayonini boshqarish tizimining samarali ishlash tamoyillari, tashkilotni boshqarish texnologiyasini rivojlantirish va ishlab chiqarishni boshqarish

asoslarini bilishga bog'liqdir. Maqsadga yo'naltirilgan boshqarish prinsipi korxonada faoliyatini aniq muammolarni hal qilishga yo'naltirish, maqsadga erishish uchun uni amalga oshirishni o'z ichiga oladi. [6]Funksional ixtisoslashuv universalligi bilan birgalikda prinsip shundan iboratki, universal yondashuvni qo'llashdan tashqari boshqarish jarayonida har bir nazorat obyektining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish kerak. Boshqaruv jarayonining ketma-ketligi prinsipi ishlab chiqarish jarayoni tarkib topgan asosiy elementlar yoki bosqichlar bir-birini ma'lum tartibda bajarishi kerakligi bilan bog'liq. Bundan tashqari boshqaruv harakatlarining ketma-ketligi tabiatan davriy bo'lishi mumkin. Ishlab chiqarish jarayonidagi barcha ishtirokchilarning o'z maqsadlariga erishishda umumiy qiziqish prinsipi taniqli xodimlarni ma'naviy va moddiy rag'batlantirish, shuningdek, ijrochilarni ular ustida ishlashning dastlabki bosqichlarida qarorlarni tayyorlash jarayoniga maksimal darajada jalb qilish orqali amalga oshiriladi.[5] Amaliyotda ishlab chiqarishni boshqarish tamoyillari ishlab chiqarish jarayonini tashkil etish prinsiplari bilan chambarchas bog'liqdir. Ishlab chiqarishni boshqarish korxonaning ishlab chiqarish va iqtisodiy faoliyatining yuqori natijalarini, vaqtni tejashni, yuqori sifat va ishlab chiqarish samaradorligini ta'minlashga qaratilgan. Buning uchun umuman ishlab chiqarishni tashkil etish va ishlab chiqarish jarayonini tashkil etish muayyan prinsiplarga asoslanishi kerak. Ishlab chiqarish jarayoni o'zaro bog'liq mehnat va tabiiy jarayonlarning yig'indisidir, buning natijasida xomashyo tayyor mahsulotga aylanadi. Differensiya va kombinatsiya prinsipi ishlab chiqarish jarayonining eng yaxshi iqtisodiy va ijtimoiy xususiyatlarini ta'minlaydi. Masalan, ishlab chiqarish jarayonining yuqori darajadagi differentsiatsiyasi bilan ajralib turadigan ichki ishlab chiqarishni tashkil etishni soddalashtirish, ishchilarning malakasini oshirish va mehnat unumdorligini oshirishga imkon beradi. Shu bilan birga, haddan tashqari farqlash ishchilarning charchashini kuchaytiradi, ko'plab operatsiyalar asbob-uskuna va ishlab chiqarish vositalariga bo'lgan ehtiyojni oshiradi, qismlarni ko'chirish uchun keraksiz xarajatlarga olib keladi va hokazo.Konsentratsiya prinsipi

bir xil uskunalardan foydalanish zaruratini aniqlaydigan texnologik usullarning umumiylikini kuzatish mumkin bo'lgan individual ishlab chiqarish sohalarida bir xil ish uchun muhimdir; har qanday turdagi mahsulotlar ishlab chiqarishni ko'paytirish; ishlab chiqarishning konsentratsiyasi yoki bitta turdagi ishlarni bajarishning iqtisodiy maqsadga muvofiqligi. Bundan tashqari konsentratsiyaning ma'lum bir yo'nalishini tanlash ularning har birining afzalliklarini tahlil qilishga asoslangan bo'lishi kerak. [4] Shunday qilib, masalan, bo'linmada texnologik bir xil ishlarni bir joyga jamlashda kamroq takroriy uskunalar kerak bo'ladi, ishlab chiqarish moslashuvchanligi oshadi va yangi mahsulotlarga o'tish imkoniyati paydo bo'ladi, uskunalarni yuklash ko'payadi. Texnologik jihatdan bir xil mahsulotlarning konsentratsiyasi bilan materiallar va mahsulotlarni tashish xarajatlari kamayadi, ishlab chiqarish davrining davomiyligi qisqaradi, ishlab chiqarish jarayonini boshqarish soddalashtiriladi, ishlab chiqarish obyektlariga ehtiyoj kamayadi. Mutanosiblik prinsipi bo'limlar yoki uskunalarning yuk omillari kuchining tengligini anglatadi. Shu bilan birga, sotib olish ustaxonalarining o'tkazish qobiliyati mexanik dastgohlarni xarid qilish ehtiyojiga javob beradi va ushbu ustaxonalarning o'tkazish qobiliyati yig'ish sexining zarur tafsilotlariga mos keladi. Shuning uchun har bir dastgohda korxonaning barcha bo'linmalari normal ishlashini ta'minlaydigan miqdorda jihozlar, maydon, ish kuchi bo'lishi kerak. Bir tomondan asosiy ishlab chiqarish va yordamchi va xizmat ko'rsatish bo'linmalari o'rtasida bir xil o'tkazish qobiliyati mavjud bo'lishi kerak. Bu prinsipning buzilishi asbob-uskunalar va mehnatning yomonlashishiga, ishlab chiqarish davrining davomiyligi oshishiga olib keladigan nomutanosiblikka olib keladi. Prinsip bir vaqtning o'zida alohida operatsiyalarni yoki ishlab chiqarish jarayonining qismlarini bajarilishini nazarda tutadi va ajratilgan ishlab chiqarish jarayonining qismlari vaqt ichida birlashtirilishi va bir vaqtning o'zida bajarilishi shartligiga asoslanadi.[3] Paraelelizm prinsipi ma'lum bir qismni bir nechta dastgohlar yordamida bitta mashinada qayta ishlash jarayonida amalga oshiriladi: bitta partiyaning turli qismlarini bir vaqtning o'zida

bir nechta ish joylarida ishlash uchun bajarish; bir nechta ish joylarida turli xil operatsiyalar uchun bir xil qismlarni bir vaqtning o'zida qayta ishlash; turli xil ish joylarida bir xil mahsulotning turli qismlarini bir vaqtning o'zida ishlab chiqarish. Prinsipga muvofiqlik ish vaqtini tejash uchun ishlab chiqarish davrining davomiyligini va qismlarga yotgan vaqtni qisqartirishga olib keladi. To'g'ridan to'g'ri oqim prinsipi texnologik operatsiyalarning ma'lum bir ketma-ketligida operatsiyalar va ishlab chiqarish jarayonining qismlarini fazoviy tartibga solish bilan bog'liq. Korxonalarni loyihalashda do'konlar va xizmatlarning joylashishini, qo'shni birliklar orasidagi minimal masofani ta'minlaydigan ketma-ketlikka erishish kerak.[2] Turli xil mahsulotlarning qismlari va yig'ish birliklari ishlab chiqarish jarayonining bosqichlari va operatsiyalarining bir xil yoki o'xshash ketma ketligini ta'minlashga intilishi kerak. Ushbu tamoyilni amalga oshirishda uskunalar va ish joylarini maqbul joylashtirish muammosi paydo bo'ladi. Ritm prinsipi teng miqdordagi vaqt oralig'ida mahsulot miqdorini teng yoki teng ravishda ko'payishi yoki kamayishini, teng miqdordagi ish hajmi, shu jumladan soni va tarkibini teng vaqt oralig'ida bajarishni anglatadi. Ishlab chiqarish ritmi mahsulotlarning ritmik chiqarilishi va ish ritmini kuzatish bilan bog'liq. Uzluksizlik prinsipi avtomatik va uzluksiz oqim liniyalarida, shu jumladan, uzunlik chizig'ining bir xil yoki bir nechta o'lchovi bilan ishlaydigan mehnat obyektlarini ishlab chiqarish yoki yig'ishni amalga oshiradi. Uzluksizlik tamoyilining buzilishi ishdagi uzilishlarga, ishlab chiqarish davrining davomiyligi va bajarilayotgan ish hajmining oshishiga olib keladi.[1]

Xulosa:

Yuqorida aytilganlar bilan bog'liq holda ishlab chiqarishni boshqarish tamoyillari ishlab chiqarishni tashkil etish bilan chambarchas bog'liq va notekis rivojlanadi. Muayyan vaqt oralig'ida bu yoki boshqa prinsiplar ikkinchi darajali ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, ularni amalga oshirishdarajasi miqdoriy o'lchovga ega, bu ishlab chiqarishni tashkil etish holatini

tahlil qilish uchun qo'shimcha shakl va usullarni ishlab chiqish va qo'llash zarurligiga olib keladi. Bundan tashqari aniq ishlab chiqarishni tashkil etishda ishlab chiqarishni boshqarish tamoyillariga rioya qilish korxonaning samaradorligini oshirishga yordam beradi. Shunday qilib, ishlab chiqarish jarayonini vaqt va makonda tashkil etishda yuqorida keltirilgan printsiplarni hisobga olish kerak, ulardan to'g'ri foydalanish korxonaning samaradorligini va sarflanadigan mablag'larning oqilona darajasini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'ulomov S. S, Abdullayev Yo., Menejment, Toshkent-2002[1].
2. M. Sharifxojayev, Y. Abdullayev. Menejment. Darslik. Toshkent: O'qituvchi, 2001[2]
3. D. S. Qosimova. Menejment nazariyasi. Darslik. - Toshkent, «Tafakkur-bo'stoni». 2011.[3]
4. M. B. Bekmuradov., X. X. Shodiyev. "Menejment nazariyasi va amaliyoti". Magistrlar uchun o'quv qo'llanma. Toshkent - 2021 y. "Zamon poligraf" OK nashriyoti.[4]
5. Zamonaviy menejment nazariyasi va amaliyoti (o'quv qo'llanma) Akademiya Toshkent 2006[5]
6. Haydarov A. Ijodiy faoliyatni rejalashtirish va boshqarish- Toshkent. "Kamalak" 2019.[6]